

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ, ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Цимбалюк І.М.

Україна, м. Рівне, Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти канд.
пед. наук, доцент

Резюме

Висвітлено результати теоретичної частини дослідження концептуальних засад розвитку системи неперервної, випереджувальної післядипломної педагогічної освіти як складової неперервності розвитку особистості

Ключові слова: концепція, неперервна освіта, випереджувальність післядипломної педагогічної освіти, розвиток особистості

Аналізом результатів педагогічних досліджень встановлено, що проблема неперервної освіти привертає увагу науковців не лише з чисто академічного інтересу, оскільки зазначена проблема має глибокі соціально-практичні й соціокультурні засади, які можуть бути осмислені тільки з допомогою філософського аналізу, що пояснює суть і евристичну спрямованість понять, які виражають кардинальний зміст концепції неперервної освіти. Концепція у найзагальнішому визначенні є способом розуміння предмета і передбачає його методологічне осмислення [1, с.44].

Актуальний смисл концепції неперервної освіти полягає в соціальній детермінації її походження. Багатоаспектна система причин і суперечностей зумовлює постійну необхідність вирішення проблеми неперервної освіти.

Метою нашої статті є обгрутування концептуальних засад розвитку системи неперервної, випереджувальної післядипломної педагогічної освіти як складової неперервності розвитку особистості. Відповідно її завданнями стали: по-перше - спроба виявити актуальний смисл концепції неперервної освіти; по-друге - розкрити її історичні, соціокультурні і педагогічні засади.

Відомо, що у нинішніх соціально-економічних умовах різко ускладнилося або стало практично неможливим ефективне здійснення професійних функцій представниками багатьох висококваліфікованих видів діяльності. Зазначена тенденція, детермінована загостренням суперечності між сучасними умовами і досягнутими рівнями культури у значної частини населення. Відтак можливості освіти, що дають знання на все життя, виявилися вичерпаними [1, с.46].

Вищенаведені фактори зумовили потребу в постійному оновленні теоретичних і прикладних знань, необхідність підтримувати на потрібному рівні здатність виконувати складні професійні й соціальні функції, оперативно враховувати зміни соціальної практики.

Таким чином, для переходу до неперервної освіти в Україні створилися об'єктивні передумови, які отримали своє втілення передусім в освіті дорослих: системі підвищення кваліфікації працівників і спеціалістів, перепідготовки кадрів, різних формах

післядипломної освіти.

Разом із тим залишились незмінними традиційні ланки загальної й професійної освіти, збереглися орієнтація на кінцевість цих базових структур, автономність функціонування елементів традиційних і нових систем освіти. Додаткова, компенсаційна, оновлююча освіта дорослих не призвела до досягнення взаємопов'язаностей та єдності зазначених структур, створення цілісної системи освіти. Проте властиві сучасному розвитку цивілізації динамізм, підсилення соціальної ролі особистості, піднесення її потреб, ріст гуманізації й демократизації суспільства, швидка зміна техніки й технології визначають необхідність заміни формули “освіта на все життя” формулою “освіта впродовж усього життя”[2, с.57].

Отже, актуалізується переосмислення й перетворення цільових функцій освіти як системи та її окремих ланок, перегляд традиційних уявлень про соціальну сутність освіти, її взаємозв'язок з іншими видами й формами суспільної практики, місця й ролі освіти як соціального інституту в житті людини та суспільства. Стало необхідністю якісне зрушення у суспільній свідомості, виявлення нового політичного й педагогічного мислення в галузі освіти як необхідна умова ефективності окреслених у суспільній практиці змін.

Як відомо, призначення й сутність традиційної освіти як соціального інституту визначається тим, що вона слугує інструментом наслідування культури, сукупного соціального досвіду, їх трансляції від одних поколінь до інших.

Принципова відмінність традиційної освіти і неперервної полягає в тому, що перша виступає як інститут наслідування для використання, а друга - як інститут наслідування для перебудови й розвитку заради наступного використання.

Таким чином, вищезазначеною обставиною визначається значущість і переваги післядипломної освіти, зокрема, підвищення кваліфікації, його відповідність до сучасних і прогнозованих потреб суспільної практики, а в результаті цього - необхідність перебудови традиційної освіти.

Отже, роль і місце підвищення кваліфікації у зазначеній системі полягає в тому, щоб подолати розбіжність між суттєвим і необхідним, забезпечити погоджуваність між інерційною, за своїм характером, стабільною, за спрямованістю й змістом, обмеженою фіксованими віковими рамками освітою і динамічними потребами суспільної практики. Проте без зміни підходу до освіти згадану проблему вирішити теоретично й практично неможливо.

Разом із тим необхідної відповідності можна досягнути лише на основі перетворення стабільної освіти у неперервну. Зазначене перетворення потребує відмови від погляду на освіту тільки як на процес (і результат) засвоєння фіксованої суми предметних знань, умінь і навичок, що надають подібній “освіті” однобічний, просвітянський, зорієнтований, що не утримує істинної людської сутності й спрямованості, характер. Отже, на відміну від традиційної, неперервна освіта, за суттю звернена до людини, її запитів, проблем і пізнавальних потреб, можливостей та інтересів, умов життєдіяльності [3, с.109].

У соціальному плані післядипломна освіта постає як неперервна, оскільки вона є всеохоплюючою за спрямованістю й призначенням, змістом і рівнем, всезагальною за соціальними верствами, категоріями й групами населення, віковими градаціями й формами реалізації, поєднує як систематизовані, так і несистематизовані освітні процеси. В особистому розумінні неперервна освіта постає як така, що супроводжує і разом із тим попереджує повсякденні проблеми й потреби відповідно до життєвих планів людини, її інтересів і намірів .

Центральною у теорії неперервної освіти є категорія розвитку особистості людини як суб'єкта діяльності й спілкування, культури й моралі, відповідальності й громадянства. Разом із тим постійний розвиток особистості в інтересах людини й суспільства є метою неперервної освіти[1, с.109].

Як механізм поширеного духовного виробництва неперервна освіта забезпечує збагачення й збільшення сукупного інтелектуального, морального і культурного потенціалу суспільства на основі всеосяжного використання потенціалу кожної людини, шляхом освоєння нею всієї актуально необхідної традиційної й нової економічної, суспільно-політичної, наукової, технічної інформації, розширення загального кругозору, росту інтелектуального й культурного рівня.

Аналізом установлено, що у наукових дослідженнях доведена думка про те, що для суспільного індивіда неперервна освіта є цілісним комплексом процесів і засобів формування, задоволення його різнобічних пізнавальних і духовних запитів і потреб, розкриття й розвитку задатків, здібностей, істотних сил [1,2]. Отже, вона постає значимою складовою особистісного розвитку, збагачення його новим змістом, як гарантією збереження професіонала й особистості в умовах суспільної практики, що динамічно змінюється.

Для суспільства в цілому неперервна освіта є специфічною сферою державної політики, спрямованої на забезпечення оптимальних умов загального й професійного розвитку особистості кожної людини.

Таким чином, доходимо висновку, що неперервна освіта створює реальні умови для подолання технократичного й авторитарного підходів до загальних явищ, виключає погляд на людину як на програмуєчий елемент соціальної системи, позбавленої свободи вибору, реальних можливостей цілевизначення - пасивний об'єкт свідомих маніпуляцій.

Принципові особливості неперервної освіти визначають різноманітність та гнучкість способів, засобів і організаційних форм, що використовуються для її здійснення, гуманізм, демократичність, диференціацію освітніх процесів за спрямованістю та змістом.

Гнучкість та варіативність змісту, форм і методів неперервної освіти є результатом різноманітності й змінності освітньо-пізнавальних потреб людини й суспільства, мобільності умов і засобів їх, задоволення. забезпечується

Як засоби забезпечення гнучкості та випереджувальності у системі неперервної освіти виступають відповідні освітні структури, екстернат.

Гуманізм неперервної освіти визначається її зверненістю до потреб, намагань,

турбот і намірів людини. Він передбачає орієнтацію освітніх програм на привласнення особистістю загальнолюдських ідеалів та цінностей. За такого підходу наука, культура, мистецтво - усі досягнення духовного розвитку людства у системі неперервної освіти перетворюються із предмета вивчення в органічний компонент навчально-пізнавальної й виховної діяльності, який визначає не тільки мету і зміст освіти, але і форми взаємостосунків між тими, хто навчається, і тими, хто навчає.

Змістові засади вищезазначеного процесу складає гуманізація освіти, що має на меті зверненість до людини за спрямованістю та рівнем професійної освіти - підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації працівників будь-якого рівня й профілю [1, с.99].

Отже, неперервна освіта як функціональна система є цілісною сукупністю шляхів, способів, можливостей і форм надбання соціальної зрілості і професійної компетентності, збагачення культури людей у мережі державних і недержавних навчальних закладів і в процесі самоосвіти. Як педагогічна система вона виступає основою цілеспрямованого й різнобічного розвитку особистості.

Провідне завдання системи неперервної освіти полягає в тому, що вона має стати ефективним засобом збагачення культурно-освітнього потенціалу суспільства на благо людини, в ім'я розвитку кожної особистості, досягнення якісно нового стану суспільства, невинного підйому і вдосконалення соціального способу життя в сучасному і майбутньому.

Створення системи неперервної освіти як цілісного комплексу задоволення освітньо-пізнавальних запитів і потреб людей, генератора формування й збагачення інтелектуального, професійного і культурного потенціалу особистості й суспільства для розкриття своєї гуманістичної сутності потребує використання всього багатства відповідних організаційних форм.

Організаційна структура системи неперервної освіти є ортогональною мережею, яка утворена траєкторіями поетапного, загального, професійного й функціонального розвитку особистості, з одного боку, і сполученістю еквівірневих освітніх елементів, структур, з іншого. При цьому як загально зорієнтовані, так і професійно, функціонально спрямовані компоненти освітньої системи поділяються на основні, паралельні і додаткові. Їх, диференціація базується на типологізації ідеальних, пізнавальних потреб особистості, можливостей і умов їх, задоволення.

Відомо, що серед усієї великої кількості людських потреб можуть бути виокремлені ті, якими визначаються існування людини як громадянина, працівника, сім'янина та особистості, якими урешті-решт характеризуються запити в освіті - загальній і професійній. Необхідні рівні задоволення подібних життєво важливих освітніх потреб, що розглядаються в даних конкретних історичних умовах, забезпечуються в організаційних системах освіти, які виступають як основні.

Принцип випереджувальності змісту освіти у підвищенні кваліфікації означає необхідність забезпечення його відповідності не тільки до сучасних, а й перспективних напрямків розвитку нашої країни в цілому і професійно-технічної освіти, зокрема,.

Соціально-педагогічна суть цього принципу полягає в тому, що сучасне реформування в усіх галузях народного господарства нашої країни, динамізм процесів державотворення передбачають необхідність своєчасних змін у вимогах до кваліфікації керівних працівників. На сучасному етапі вони зростають, ускладнюються, а тому повинні враховуватися в переосмисленні змісту освіти у підвищенні кваліфікації, коли в навчальних планах та програмах відбиватимуться проблемні питання перспективи розвитку як суспільних відносин, науки, техніки, технології.

Разом із тим освітні потреби, які випереджують відповідний суспільно необхідний рівень за складом або глибиною, задовольняються в організаційних системах, що можуть бути визначені як додаткові. Задоволення тих потреб, що визначаються в основних системах, в особливих специфічних умовах реалізації, досягається в організаційних системах, що виступають як паралельні.

Згадані потреби людини не залишаються незмінними впродовж життєвого шляху. З часом розширюється їхній масштаб і ускладнюється структура. Вони охоплюють значно ширші галузі духовної сфери, культури і творчості, що детермінує продовження освіти, сходження до її більш високих рівнів [2, с.34].

При цьому все більшу роль відіграє використання можливостей різноманітних видів функціональної аспектною освіти, як багатоаспектних різновидів її ініціативних форм.

Отже, використання наданих суспільством або впровадження нових можливостей професійного удосконалення, розширення загального кругозору, різнобічного духовного розвитку, людина не тільки набуває додаткових ресурсів для збільшення свого внеску, збагачення сукупності народногосподарського й соціокультурного потенціалу країни, але й отримує невикористані засоби для всебічного розвитку й розкриття своїх сил. При цьому чим повніше реалізуються її потенційні можливості й здібності, тим різноманітним, багатим і динамічним буде суспільство в цілому.

Таким чином, освіта сьогодні - це проблема ресурсів розвитку суспільства й людини в широкому їх, значенні. Сучасне суспільство знаходиться на межі виснаження інформаційних ресурсів свого розвитку. Оскільки інформаційні ресурси (у загальному вигляді) - це люди в їх єдності з культурою й освітою, тому обмеженість згаданих ресурсів неможливо зводити лише до недостатньої кількості освічених людей. Передусім суть проблеми полягає у способі використання інформації, який не дозволяє людям і суспільству в цілому по-новому поглянути на необхідність актуалізації своїх матеріальних, енергетичних і культурних ресурсів.

Ідеться про якісну зміну методів практичної участі індивідів у діяльності суспільних інститутів, тобто про проблеми саме особистісного розвитку, в тому числі і про недоліки, які породжуються всіма сферами життєдіяльності суспільства й особистості. Слід зазначити, що мова йде про не особисті недоліки "окремих" людей, а деформації, пов'язані із системою діяльності, в якій ці люди беруть участь.

Таким чином, неперервність освіти постає як соціокультурна проблема, суть якої полягає в тому, що в сучасних умовах глобалізації соціальних процесів руйнуються і стають малоефективними традиційні форми накопичення й передавання людського

досвіду (праця, освіта, форми поведінки). Тому в якісно змінних умовах, традиційні форми освіти втрачають ефективність своєї діяльності.

Зазначені нові обставини людського життя породжують небажані і багато в чому непередбачені наслідки, насамперед, розрив між поколіннями, що зумовлений відсутністю механізму простого переймання досвіду.

Утрачають свою ефективність всі ті форми безпосередньої освіти, які слугували неперервному передаванню соціального досвіду наступним поколінням. розчленовується

Отже, постає проблема пошуку внутрішніх засобів і методів активізації людської сутності, методологічна суть її полягає у розумінні діяльності людини, розвитку особистості й процесу освіти.

Таким чином, йдеться про якісну зміну власне характеру формування особистості (у процесі навчання і виховання), і разом із тим - про особистість, освітню діяльність, спілкування, засвоєння культури. У нинішніх соціально-економічних умовах розвитку України кардинально змінюється смисл цих понять і процесів. У ракурсі зазначених змін має бути обґрунтована і концепція неперервної освіти.

Філософський рівень її обґрунтування закономірно передбачає діяльнісний підхід до розвитку особистості й освіти як специфічного соціального процесу. Зазначимо, що у філософських дослідженнях наявні різноманітні варіанти діялісного підходу, які можна умовно поділити у вигляді двох полярних інтерпретацій. Перша розуміє діяльність як спосіб підготовки особистості до суспільного життя, друга трактує діяльність як спосіб самореалізації особистості [1, 3].

Отже, за вищенаведеного підходу людина - суб'єкт не лише в тому смислі, що вона перетворює зовнішню реальність (хоча і це має місце, так як суспільство у формах, які історично змінюється), а передусім вона перетворює себе саму, стверджуючи себе як соціальну істоту, закладаючи основи особистісного існування.

Надто важливим є врахування зазначених обставин в освітньому процесі. Скажімо, якщо освіта базується на самореалізації людини (усі культурні засоби не є зовнішніми цілями, а умовами внутрішнього розвитку), то вона стає неперервною, покладеною до людської суб'єктивності; якщо освіта не враховує зазначену ситуацію, то вимушена трактувати неперервність зовнішнім чином, як сукупність заходів, наприклад, із підвищення кваліфікації. Водночас, якщо освіта не рахується із суб'єктивністю людини, тоді вона трактує особистість механічно, як свого роду контейнер для навантаження, зберігання знань, навичок.

Отже, головною основою неперервної освіти на цьому рівні аналізу стають збереження й розвиток у людини якостей суб'єктивності.

Таким чином, доходимо висновку, що освіта стає принципово неперервною як засіб розвитку суб'єктивності особистості та як її життєво-смилова мета. Разом з тим у методологічному плані неперервна освіта і, зокрема, підвищення кваліфікації є однією зі складових іншої, ширшої проблеми неперервності розвитку особистості.

У вищезазначеному контексті неперервна освіта не є особливою метою, а лише засобом збереження і розвитку в людині суб'єктивності й цілісності. І не тільки у ставленні до знань, але й до культурних, моральних, естетичних, художніх, політичних, соціальних цінностей.

Можливе вирішення проблеми неперервної освіти зовнішніми стосовно особистості засобами, такими, як створення курсів, інститутів підвищення кваліфікації, проте цього недостатньо, так як не буде досягнуто якісного оновлення тих знань і навичок, яких сьогодні потребує соціальна практика, що постійно змінюється. Адже освоєння якісно нових знань можливо лише тоді, коли особистість має установку на проблемно-методологічне оволодіння досвідом, культурою, технологією. При цьому підкреслимо, що йдеться не про напрацювання схеми, в якій зовнішнім чином будуть пов'язані різноманітні елементи і форми, і їхня сума буде названа неперервною, а про осмислення власне процесу освіти, навчання й виховання на особистісній, суб'єктивній основі.

Таким чином, з усього вищевикладеного в цьому підрозділі маємо змогу зробити такі висновки:

1. Науково-технічна революція значно прискорила темп освоєння засобів і методів суспільного виробництва, форми його організації, характер, умови і зміст праці, зумовила їх систематичний вплив протягом усього періоду трудової діяльності працівника, визначила швидкість “морального старіння” знань. Зазначені обставини зумовлюють об'єктивну потребу в постійному оновленні прикладних знань, необхідність підтримувати на потрібному рівні здатність виконувати складні професійні функції, оперативно враховувати зміни соціальної практики, що, зрештою, визначило необхідність неперервної освіти.

2. Принципова відмінність неперервної освіти від традиційної полягає в тому, що перша виступає не просто як інститут передавання досвіду, а разом з тим і для перебудови й розвитку.

3. Неперервна освіта як педагогічна система має сприяти цілеспрямованому, різнобічному розвитку особистості і змінюється у залежності від освітніх потреб.

4. У методологічному плані неперервна освіта і, зокрема, підвищення кваліфікації є однією зі складових проблеми неперервності розвитку особистості.

Література

1. Олійник В. В. Управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників професійно-технічної освіти: наук.-метод. посіб. / В. В. Олійник. – К. : ЦППО, 2002. – 185 с.
2. Олійник В. В. Наукові основи управління підвищення кваліфікації педагогічних працівників профтехосвіти: монографія / В. В. Олійник. [Текст] – К.: Міленіум, 2003. – 594 с.
3. Цимбалюк І.М. Теоретичні основи підвищення кваліфікації керівних кадрів профтехосвіти. Монографія. /І.М.Цимбалюк. [Текст] - Рівне: Каліграф, 1996. - 175 с.

4. Цимбалюк І.М. Фактори формування змісту освіти у підвищенні кваліфікації керівних кадрів професійно-технічної освіти // Нова педагогічна думка - К.: УПМККО, 2013. № 3, - С. 34-45.

Заявка

на участь у конференції

Цимбалюк Іван Миколайович

Кандидат педагогічних наук, доцент,

Кафедра педагогіки, психології та корекційної освіти РІО ППО

Тел. 0362 45 35 14

Назва тематичного напрямку конференції. Філософський дискурс неперервної освіти.

Участь у конференції : публікація статті.